

uchun o'z talabalarini yubordi. Bir tomondan, Buxoro hududida ko'p ming kishilik sovet armiyasining mavjud bo'lishi, mamlakatda qizil armiyaga qarshi kuchli qurolli qarshilik harakatining uzoq vaqt mobaynida davom etishi, BXSР tashqi aloqalariga salbiy ta'sir ko'rsatdi. Ikkinchidan, Buxoro xorijiy Sharq mamlakatlari bilan sovet hukumati vakillari ishtirokida aloqalar olib bordi.

Фойдаланилган манба ва адабиётлар:

1. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. – Тошкент: Ўзбекистон, 2018.
2. “Озод Бухоро”, 1924 йил, 2 сентябрь.
3. Айний. С. Материалы по истории Бухары.
4. ЎзМА, 3-фонд, 1-рўйхат, 155-иш, 4, 8-варақлар
5. Айний.С. Материалы по истории Бухары..
6. Ўзбекистоннинг янги тарихи. 2-китоб. Ўзбекистон совет мустамлакачилиги даврида. Илмий муҳаррир М. Жўраев –Тошкент: Шарқ, 2000.
7. ЎзМА, Р 56-фонд, 1-рўйхат, 38-иш, 89-варақ.
8. Бухоро ахбори, 1922 йил, 27 март, № 76.
9. ЎзМА, Р 47-фонд, 1-рўйхат, 109-иш, 1-варақнинг орқаси.
10. ЎзМА, Р 47-фонд, 1-рўйхат, 29-иш, 121-варақ.
11. Раҳмонов К. Бухоро Халқ Совет Республикаси тарихи матбуот саҳифаларида. – Тошкент: Abu matbuot-konsalt, 2012.

IKKINCHI JAHON URUSHI YILLARIDA O'ZBEKISTONDA ELEKTRLASHTIRISH MASALASI (O'zbek milliy matbuoti ma'lumotlari asosida)

Akbarov R.M.

Namangan davlat universiteti stajyor-tadqiqotchisi
akbarov.rahmatillo.1993@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Ikkinchi jahon urushi yillarida O'zbekistonda mamlakatning mudofaa qudratini kuchaytirish va aholi ehtiyojlarini qondirish uchun yirik, o'rta va kichik turdagi gidroelektrostansiyalarning barpo etilishi hamda elektrlashtirish bilan bog'liq boshqa jarayonlar tarixi o'zbek milliy matbuoti ma'lumotlari asosida xronologik tartibda tahlil qilindi.*

Kalit so‘z va iboralar: Ikkinchi jahon urushi, o‘zbek milliy matbuoti, elektrlashtirish, gidroelektrostansiyalar, energiyani tejash, Farhod GES, Kolhoz gidrostansiyalari.

Аннотация: Эта статья является важной задачей в укреплении оборонительной мощи страны и удовлетворении потребностей населения Узбекистана в годы Второй мировой войны, История строительства крупных, средних и малых типов гидроэлектростанций и других процессов, связанных с электрификацией, была проанализирована в хронологическом порядке на основе узбекской национальной прессы.

Ключевые слова и фразы: Вторая мировая война, узбекская национальная пресса, электрификация, гидроэлектростанции, энергосбережение, Фарходская ГЭС, колхозные гидростанции.

Annotation: This article is a major in strengthening the country's defense power and meeting the needs of the population in Uzbekistan during the years of World War II, The history of the construction of large, medium and small types of hydropower plants and other processes related to electrification was analyzed in chronological order on the basis of the Uzbek national press.

Key words and phrases: Second World War, Uzbek national press, electrification, hydroelectric plants, energy saving, Farhod HPP, Kolkhoz hydro plants.

Ikkinchi jahon urushi yillarida O‘zbekiston frontni zaruriy narsalar bilan ta’minlashda juda katta rol o‘ynadi. Sanoat va qishloq xo‘jalik tarmoqlarida mahsulot hajmi va xilma-xilligi ko‘payib bordi. Ishlab chiqarish, ayniqsa, sanoatning gurkirab rivojlanishi bevosita respublikada katta quvvatdagi elektr energiyasi bazasini vujudga keltirish bilan bog‘liq bo‘ldi. O‘zbekistonning mehnatkash xalqi va soha mutahassislari bu vazifani sharaf bilan bajardi.

Urushgacha bo‘lgan davrda O‘zbekistonda elektr energetikasi tizimi nisbatan kam rivojlangan, mavjud elektr stantsiyalarining umumiy quvvati 170 ming kVtni tashkil etgan. Bu davrda O‘zbekistonning elektr tizimi tarkibida Chirchiq-Bo‘zsuv GES kaskadi, Toshkent IES, Quvasoy GRES va bir nechta kichik shahar IESlari mavjud bo‘lib, shuningdek, ayrim korxonalarda dizel generatorlari mavjud bo‘lgan [1: 69].

Urushning boshlanishi va O‘zbekistonga frontbo‘yidagi ko‘plab korxonalarning ko‘chirib keltirilishi hamda yangilarining qurilishi o‘z navbatida katta elektr energiyasi bazasini vujudga keltirishni ham talab qilgan. Sovet hukumati korxonalarning ishlab chiqarish quvvatini oshirishda vujudga kelgan elektr taqchilligini bartaraf etishni ikkita yo‘l orqali, birinchidan, mavjud elektr

energiyasini tejash va qayta taqsimlash, ikkinchidan, yangi elektr stansiyalarini barpo etish yo'li bilan hal etishga harakat qilingan [1: 69].

Ikkinchi jahon urushi yillarida frontorti o'zbek milliy matbuotida berilgan ma'lumotlar buni tasdiqlaydi. Urush davri gazetalarining ayniqsa, 1941–1942-yillardagi nashrlarida elektr energiyasini tejash, elektrni eng avvalo front ehtiyoji uchun mahsulot ishlab chiqaradigan ob'ektlarga yo'naltirish, korxona va artellarda stanoklarni harakatga keltirishning muqobil variantlarini izlashga chaqiriladi. “Qattiq tejash – urush vaqtining qonunidir”, “Elektr quvvati qattiq tejsin” kabi chaqiriqlar urush davri matbuotining harakterli hususiyatlaridan hisoblanadi.

Elektr energiyasini tejash bo'yicha o'rnatilgan tartibga ko'ra, kattaligi 16 m² dan oshiq bo'lgan uylarning chiroqlarini 40 vattli, undan kichik uylarning chiroqlarini 25 vattli lampochkalar bilan almashtirilgan [2: 3]. Plitkalar, elektr choynak, dazmol va shu kabi ko'p energiya sarflaydigan elektr asboblardan foydalanish vaqtincha taqiqlangan. Iste'molchilarga ortiqcha lampochkalar qo'ymaslik, o'zboshimchalik bilan uyiga elektr tushirib oluvchilarga qarshi kurash, lampochkalarni bekor ishlatmaslik kabi talablar qo'yiladi [3: 1]. Bundan tashqari binolarning oynalarini doimiy suratda toza saqlash ham lozim bo'lgan. Chunki iflos oynalar yorug'likni kam o'tkazadi.

Elektr energiyasini tejash ishini aholi va sanoat korxonalaridagi ahvoli yuzasidan ma'sul tashkilotlar tomonidan o'tkazilgan tekshirish jarayonlari matbuotda e'lon qilib borilgan. Jumladan, 1941-yil dekabr oyida Toshkent shahrida yashovchi aholi orasida elektr quvvatini ishlatish ishi tekshirilganda ko'pgina xonadonlarda elektr energiyasidan foydalanishda urush davri tartiblarini buzuvchilar ham uchrab turganini ko'rish mumkin. Masalan, Chigitchi ko'chasidagi 28-sonli xovlidagi oila tekshirilganda elektr plitasi ishlatilayotganligi aniqlangach ushbu hovli 3 oygacha elektr tarmog'idan uzib qo'yilgan [4: 3].

“Lenin yo'li” gazetasining 1942-yil 1-aprel sonida “Elektr quvvatini tejab sarflaylik” nomli maqolada Samarqand shahridagi “26 Boku komissari”,

“Kolxozchi” zavodi, Samarqand vino zavodi, “Chkalov” bosmaxonasi va boshqa korxonalar elektr energiyasini isrof qilayotgani aytiladi [5: 2].

“Stalin haqiqati” gazetasining 1942-yil 9-dekabrda “Elektr quvvatini tejash partiya tashkilotining muhim ishidir” sarlavhali maqolada Namangan shahar paxta zavodlarida elektr quvvati behuda sarf qilinganligi tanqid qilinadi, elektr quvvati va yoqilg‘ini tejash ishida asosiy vazifa komunist va komsomollarga yuklanadi. Har bir komunist ishlab chiqarishdagi o‘z uchastkasida rejaning, kunlik topshiriqlarning bajarishiga erishish bilan birga, elektr quvvatining va yoqilg‘ining ko‘p miqdorda tejatishiga erishishi lozim deyiladi [6: 1] Shu kabi maqolalar bilan aholi va muassasalarni energiyani tejash ishida qattiq tartibga amal qilishga chaqirilgan.

Ikkinchi jahon urushi davri o‘zbek milliy matbuotidagi sohaga oid maqolalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, elektr energiyasi barqarorligiga erishishda sovet hukumati tomonidan ilgari surilgan yana bir tadbir – ishlab chiqarish jarayonida stanoklarni harakatga keltirishning muqobil variantlarini yo‘lga qo‘yish bo‘ldi. Bu usulda suv kuchidan foydalanish muhim o‘rin tutdi.

Namangan shahridagi “Qizil bolg‘a” artelida mexanik Sal Salamonovich Berinskiy tomonidan katta oqava suvni artelning katta charxpalagiga yo‘naltirib, elektr tokisiz uni harakatga keltirishga erishgan. Ungacha arteldagi 4 ta o‘rtacha stanoklarning ishlashi uchun 2 tonna neft, kerosin, aftol kabi mahsulotlar sarflangan va yoqilg‘ilarni sarflash uchun 2 ta mexanik doimiy ishlar edi. Berinskiyning tadbiri natijasida yoqilg‘i sarflanmay ish unumini yanada oshirish imkonini ham bergan [7: 2]. Namangan oblastida 1942-yilning dekabr oyida “Oktyabrning 20 yilligi” artelining jamoasi mexanik Abdulhaq Podmarev boshchiligida vermishel va makaron ishlab chiqarish sexida 440 litr tezlashtirilgan suvga charxparrak o‘rnatilib, sexda suv kuchi bilan kuniga 1 tonna miqdorda vermishel ishlab chiqarilgan. Ushbu artelda suv kuchi bilan paxta titish sexi ham tashkil qilingan [8: 2].

Ikkinchi jahon urushi davrida ishlab chiqarish sohasida elektr energiyaga tobora oshib borayotgan ehtiyojni faqatgina tejash yoʻli bilan qondirib boʻlmasdi. Buni yaxshi anglagan sovet hukumati Oʻzbekistonda bir qator yirik, oʻrta va kichik turdagi gidroelektrostansiyalar qurish boʻyicha qaror chiqargan.

Misol uchun, Sovet Ittifoqi uchun eng qiyin vaziyatda, ayni 1941-yilda, Moskva mudofaasi kuchaygan paytda Oʻzbekistonda 3 ta katta gidrostansiya qurish haqida qaror chiqarilgan. 1942-yil 18-noyabrda, Qizil Armiya Stalingrad atrofida hujumga oʻtishi arafasida yana 5 ta yangi gidrostansiya qurish toʻgʻrisidagi qarorning chiqarilishi Oʻzbekistonda bu sohadagi ishlarni yanada jadallashishiga sabab boʻlgan. 1943-yil oxiriga kelib mamlakatda jami 9 ta gidroelektrostansiyasining qurilishi ketmoqda edi [9: 1].

Ikkinchi jahon urushi davrida Oʻzbekiston energetika tizimida bir qator gidrostansiyalar qurilishi amalga oshirilayotgan yoki loyihalanayotgan sanoat markazlari mavjud boʻlib, ular:

- **Toshkent shahri va oblasti.** “Tovoqsoy”, “Oqtepa”, “Qibray”, “Oqqovoq-1”, “Salor”, “Quyiboʻzsuv-1”, “Quyiboʻzsuv-2”, “Oqqovoq-2”, “Oqqovoq-3” va “Farhod” gidroelektrostansiyalari barpo qilindi;

- **Fargʻona vodiysi.** Birinchi yoʻnalish – Uchqoʻrgʻon va Namangan orasida Shimoliy Fargʻona kanalidan foydalanish negizida quriladigan gidrostansiyalar. Ikkinchi yoʻnalish – Andijon va Fargʻona oblastlarida Shahrixon va Shohimardon gidrostansiyalari;

- **Samarqand shahri** Dargʻom elektrostansiyalaridan quvvat olgan. Oblastda Taligulan GES qurilishi amalga oshirilgan;

- **Xorazm oblastida** Toshsoqa kanalida Shovot GES qurilishi boshlangan;

- **Surxondaryo oblastida** Qumqoʻrgʻon GES qurilishiga tayyorgarlik ishlari boshlangan;

- **Qoraqalpogʻiston ASSRda** Qizketgan kanalida gidrostansiyasi qurilishi loyihalangan.

Ko‘rilayotgan davrda O‘zbekistonni elektrlashtirish jarayonlarida Aleksandr Nikolayevich Askochenskiy, Aleksandr Solomonovich Abelev, Rahmatulla Alimov, Stepan Titovich Altunin, Dmitriy Sergeyevich Batrakov, Sigizmund Antonovich Boroves, Aleksandr Semyonovich Vavilov, Vladimir Mixaylovich Degtyarev, Petr Mixaylovich Jukov singari ko‘plab muhandislar **[10]** gidrostansiyalarni loyihalash va qurish ishida salmoqli iz qoldirdilar. Gidrostansiyalar qurilishida asosiy ishchi kuchini kolxozchilar tashkil etgan. Xususan, Farhod GES qurilishining o‘zida hasharchilar soni 70 ming kishini tashkil etgan.

Loyihachilar va quruvchilarning qahramonona mehnati natijasida Oqqovoq GESi 15 oyda, Qibray GESi 18 oyda, Solor GESi 11 oyda va Quyi-Bo‘zsuv-1 GESi 24 oyda ishga tushirildi **[11]**.

“Qizil O‘zbekiston” gazetasida Chirchiqstroy trestining boshqaruvchisi va bosh direktori A.Askochenskiyning bergan ma’lumotlariga qaraganda, Oqqovoq – 1 gidroelektrostansiyasi 1943-yilning 15-martida tantanali ravishda ishga tushirildi. Tovoqsoy va Oqtepa stansiyalari urushdan ilgari qurilishi boshlangan bo‘lsa, Oqqovoq – 1 stansiyasi urushning 14 oyi davomida qurib bitirilgan **[12: 2]**. Gidrostansiyalarning urush davrida tez surat bilan barpo etilishi qurilishda yangi oson texnologiyalarning qo‘llanilishi bilan bog‘liq bo‘ldi.

Urushning dastlabki davrida boshlangan elektrlashtirish ishidagi mislsiz mehnatlar natijasi o‘laroq 1942-1943-yillarda elektr energiyasi ishlab chiqarish hajmi 4 baravarga ko‘paydi **[13: 162]**.

1944-yilning yoziga kelib avvalroq ishga tushirilgan Tovoqsoy gidrostansiyasida GESning quvvatini ancha oshiradigan katta tadbirlar ko‘rildi. To‘g‘onni 20-30 metr baland ko‘tarish ishlari boshlanadi. Buning natijasida suvning sathi ko‘tarilib, uning bosim quvvati oshadi. Bu tadbir bir sutkada qo‘shimcha 10 ming kilovatt soat qo‘shimcha elektr quvvatini ishlab chiqarish imkoniyatini beradi. To‘g‘onning yuqori qismiga Oqsoy ota arig‘idagi suvni burish

tadbiri esa elektr quvvati ishlab chiqarish yana 2,5 foizga ko'payishiga olib kelardi **[14: 519]**.

1943-yilda O'zbekistonda amalga oshirilgan qurilishning eng yiriklaridan biri – bu Farhod gidroelektrostansiyasi bo'ldi. Stantsiyani qurish to'g'risidagi qaror SSSR Davlat mudofaa qo'mitasining 1942-yil 18-noyabrdagi farmoni bilan qabul qilingan. Loyiha topshirig'ini ishlab chiqish 1942-yil dekabr oyida boshlanib, "Farxadstroy" umumiy nazorati ostida qator tashkilotlar ishtirokida amalga oshirildi.

O'zbekistonning barcha hududlaridan GES qurilishi uchun ko'plab kolxozchilar jalb etildi. Masalan, Toshkent oblastidan – 10913, Farg'onadan – 10000, Andijondan – 12000, Samarqanddan – 12000 **[15: 38]** Namangandan – 9500 **[16: 2]** kishi qatnashgan.

O'zbekiston kolxozchilari qurilish uchun katta yordam ko'rsatganlar. Bu yordam – oziq-ovqat, asbob-uskuna, qurilish materiallari va boshqalar shaklida edi. Farhod qurilishiga bunday yordamni tashkil etish tashabbusini Toshkent viloyatining Yangiyo'l tumani mehnatkashlari ilgari surganlar. Dastlabki davrda qurilish uchun Toshkent viloyati kolxozchilari tomonidan yuzlab kub metr yog'och, bir necha yuzta arava, minglab ketmon, belkurak, terak, lom va boshqa shu kabi vositalarni keltirganlar. Keyinchalik, GES qurilishi uchun Samaqarqandan 190 vagon, Farg'onadan 93 vagon, Namangandan 39 vagon, Andijondan 60 vagon moddiy qimmatli vositalar keltirilgan **[15: 38]**. "Stalin haqiqati" gazetasining 1943-yil 31-yanvar sonida "Farhod qurilishida bizning ishtirokimiz" nomli maqolada Namangan obkomi Q.Muqimboyevning taqdim qilgan ma'lumotlariga ko'ra, Namangan oblastida qurilish ishi boshlanmasdan avval 330 kubometr yog'och, 3684 bog' qamish, 5000 ta bordon (Bordon – pusti tozalanmagan qamishdan bo'yraga o'xshatib to'qiladigan qurilish material; to'shama), 25 tonnaga yaqin turli oziq-ovqatlar, shuningdek, ko'p miqdorda asbob-uskunalar tayyorlab qo'yilgan. Shuningdek, quruvchilarga madaniy xizmat ko'rsatish uchun

madaniy-maishiy va san'at sohalaridan 25 kishidan iborat brigada ham tuzilgan [17: 2].

Farhod GES va shu kabi yangi inshootlarni qurish uchun frontga ketgan o'n minglab kolxozchilarning o'rnini qoplash va kolxozlarda qolgan mehnatga layoqatli aholini uch barobar kuch bilan ishlashiga harakat qilindi, mehnat mahsuldorligini oshirish uchun barcha mumkin bo'lgan imkoniyatlardan foydalanildi. Bu borada sovet hukumatining targ'ibot vositasi sifatida milliy matbuot ham juda katta rol o'ynagan. O'zbekiston SSR XKS va Komunistik partiyasi MKning qarori bilan "Elektrnoma" kitobini ta'sis etish hamda unga xalq qurilishlarida mehnat qahramonligi namunalarini ko'rsatgan ilg'or jamoalarni va qurilish qatnashchilarining nomlarini bu faxriy kitobga kiritish belgilangan [18: 1]. Bu omillar qurilishda ish unumdorligini oshishiga ma'naviy ko'mak bergan albatta.

Targ'ibot-tashviqot ishining kuchaytirilishi va mehnatkashlar ommasining vatanparparligi samarasi o'laroq Farhod GES qurilishida yaxshi natijalarga erishilgan. Misol uchun, "Stalin haqiqati" gazetasining 1943-yil 5-martdagi sonida berilgan ma'lumotga qaraganda, qurilishda Namangan oblasti uchun yillik tuproq qazish rejasi 316 ming kubometr qilib belgilangan bo'lsa, oblast kolxozchilari o'zlariga belgilangan bir oylik rejani 12 kunda 100,3 foiz qilib bajargan. Bunga rejada ko'rsatilgan ishchi kuchlari miqdoridan 67 foizini ishtiroki bilan erishilgan. Ishchilardan 3595 kishi normani 300 dan 1000 foizgacha, 145 kishi esa 1000 dan 3500 fozigacha bajargan. Oblast bo'yicha ish unumi har bir kolxozchi normani o'rtacha 2,5 barobardan bajargan [19: 2]. Lenin yo'li gazetasining 1943-yil 27-iyun sonidagi berilgan ma'lumotga ko'ra, Samarqand oblasti yillik tuproq qazish rejasini 4 oy mobaynida oblastlar ichida birinchi bo'lib bajarib, oblastdagi ilg'or quruvchilarning nomlari Farhod GES qurilishi boshqarmasining 1943-yil 22-iyundagi buyrug'i bilan "Elektrnoma" kitobiga kiritilishga tavsiya etilgan [20: 1].

Urush yillarida O'zbekistonda yirik elektrostansiyalardan tashqari kolxoz elektrostansiyalari qurish ham ommaviy tus oldi. Stansiyalar kolxozchilarning o'z

kuchlari bilan soy va kanallarning sharsharali joylariga quriladi. Masalan, Farg‘ona oblasti Vodil rayoni “Hamzaobod” qishloq xo‘jaligi artelining kolxozchilari Ko‘ksuv daryosiga, Toshkent oblastining Quyi Chirchiq rayonidagi Budyonniy nomli qishloq xo‘jaligi kolxozchilari Cho‘chqabosh kanalining sharsharasiga 30 kilovatlik gidrostansiya qurilishini amalga oshirganlar [21: 509]. Respublika qishloqlarini elektrlashtirish keng tus olib, 1944-yilning o‘zida 300 ta kichik elektr stansiya qurish mo‘ljali qilingan. Kolxozchilarning bo‘linmas fondidan yangi elektr stansiyalari qurilishiga 37 million so‘m ajratilgan. Mahalliy sanoat korxonalarining ko‘plari kolxoz elektr stansiyalari qurilishiga zarur bo‘ladigan asbob-uskunalarni ishlab chiqarishni o‘zlashtirib olganlar [21: 509]. Urush sharoitida bunday turdagi gidrostansiyalar qurilishi ichki imkoniyatlardan foydalanib amalga oshirilgan.

“Stalin haqiqati” gazetasining 1943-yil 12-dekabr sonida raykom Yaqub Kamolovning taqdim qilgan ma’lumotlarga ko‘ra, Namangan oblasti, Namangan rayonidagi Kaganovich qishlog‘idagi “Lenin” nomli kolxozda 800 chirog‘lik, Qumqo‘rg‘on qishlog‘idagi “Stalin” kolxozida 250 chirog‘lik, Toshbuloq qishlog‘idagi “Ijtimoiyat” kolxozida 1300 chirog‘lik va bundan tashqari Chuqur ko‘cha dahasidagi “Lenin” kolxozida va Derizlik dahasidagi “Stalin” kolxozida ham shunday kichik gidrostansiyalar qurilgan [22: 2].

1944-yil yanvarda Samarqand viloyati bo‘yicha Zarafshon oqimidagi ariq va soylar, shuningdek, viloyatdagi boshqa ariqlardan foydalanib, kolxozlarda 29 ta kichik gidroelektrostansiyalar qurilishi belgilab olingan. Ulardan 3 tasi Samarqandda, 2 tasi Zomin tumanida, Jizzax tumanida 5 ta, G‘allaorol, Forish, Qo‘shrabot va Qoraqishloq tuman kolxozlarida ham bunday gidrostansiyalar qurilishi rejalashtirilgan. Bu kichik gidroelektrostansiyalarning quvvati 300-400 kilovatgacha bo‘lgan. Tuman va kolxozlarda quriladigan kichik gidrostansiyalar uchun zarur bo‘lgan turbinalar “Krasniy dvigatel” va “Quyosh” artelida tayyorlangan [23: 2].

“Stalin haqiqati” gazetasining 1945-yil 28-aprel sonida “Kolxoz qishloqlari chorog‘on bo‘ladi” sarlavhali maqola aytilishicha, O‘zbekiston SSR Xalq

Komissarlari soveti hamda O‘zMK(b) Markaziy Komitetining “O‘zbekiston SSR qishloqlarini elektrlashtirishni kuchaytirish haqida” deb chiqargan qaroridan keyin Namangan oblast obkomining qaroriga ko‘ra, kolxozlarda 1945-yil ichida 1365 kilovatlik 50 ta, Respublika xalq komissarliklarining qaramog‘idagi oblast sistemalarida 6 ta kichik gidroelektrostanisiya qurilishi belgilangan. Rejaga ko‘ra, oblastning Uychi rayonida – 11 ta, Uchqo‘rg‘on rayonida – 10 ta, Yangiqo‘rg‘on rayonida – 6 ta, Kosonsoy rayonida – 5 ta, Chust rayonida – 2 ta, Pop rayonida – 10 ta, To‘raqo‘rg‘on rayonida – 3 ta, Norin va Namangan rayonlarida bittadan kichik gidroelektrostansiyalar qurilishi boshlandi [24: 2]. Kichik turdagi gidrostansiyalar hududdagi sanoat korxonalarini, artellar va aholi ehtiyojlari uchun xizmat qilgan.

Amalga oshirilgan tadqiqotning natijalaridan kelib chiqib, quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

- Ikkinchi jahon urushi yillarida sanoat korxonalarini elektr energiyasi bilan ta‘minlash ishi mavjud energiyani tejash va sanoatga yo‘naltirish, stanoklarni yurgizishda boshqa vositalardan foydalanish hamda yangi elektr stansiyalarini qurish yoki avvalgilarini quvvatini oshirish orqali amalga oshirilgan;

- elektr energiyasini tejash – ko‘p energiya sarflaydigan elektr anjomlarini ishlatmaslik, lampochkalarni kam quvvatlisiga almashtirish, ortiqcha lampochkalar ishlatmaslik va boshqa shakllarda amalga oshirilgan;

- O‘zbekistonni elektrlashtirishga respublikadagi mavjud daryolar, kanallar hamda ariqlar ko‘pligini hisobga olib gidroelektrostansiyalar qurish bilan erishilgan. Bu borada birinchi o‘rinda Toshkent shahri va oblasti turgan. Keyingi o‘rinlarda Farg‘ona vodiysi, Samarqand, Xorazm, Surxondaryo oblastlari va Qorqalpog‘iston ASSRda suv resurslaridan foydalanib bir qancha gidrostansiyalar qurildi yoki loyihalashtirilgan;

- o‘zining quvvati jihatidan butun Ittifoqdagi gidrostansiyalar orasida 3-o‘rinni egallagan Farhod GES ommaviy hashar yo‘li bilan mislsiz mehnatlar evaziga barpo etildi. O‘zbekiston kolxozlari va sovxozlari gidrostansiyalar

qurilishi uchun zarur asbob-uskuna, qurilish materiallari, oziq-ovqat va ishchi kuchi bilan ta'minlagan;

– urush yillarida qishloq joylarda ishlab chiqarish va aholi ehtiyojlari uchun kichik anxor va kanallardan foydalanib kichik turdagi gidrostansiyalar qurilishi ham avj olgan.

Yakuniy xulosa sifatida shuni qayd qilish mumkinki, urush yillarida O'zbekiston xalqi oldida material va mehnat resurslari cheklangan murakkab sharoitda yangi gidrostansiyalar qurilishini kam mablag' va kam mehnat sarf qilib barpo etish masalasi turardi. Urush davrining murakkab sharoitiga qaramay o'zbek xalqi bu vazifalarni fidokorlik bilan bajardi.

Foydalanilgan manba va adabiyotlar:

1. Бабаджанов Х.Б. Иккинчи жаҳон уруши йилларида Ўзбекистон иқтисодиётидаги трансформацион жараёнлар. / тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) илмий даражасини олиш тайёр. диссер. – Т., 2018. – 156 бет.
2. Положенцов В. Ҳарбир совет гражданининг шарафли иши. // Қизил Ўзбекистон. –№.309 (5289). 1941, 28 декабрь. – Б. 3.
3. Электр қуввати қаттиқ тежалсин. // Сталин ҳақиқати. – №.264 (2403). 1942, 27 ноябрь. – Б. 1.
4. Кизяченко Н. Электр қувватини исроф қилинмасин. // Қизил Ўзбекистон. –№.309 (5289). 1941, 28 декабрь. – Б. 3.
5. Электр қувватини тежаб сарфлайлик. // Ленин йўли. –№.77 (3301). 1942, 1 апрель. –Б. 2.
6. Электр қувватини тежаш партия ташкилотининг муҳим ишидир. // Сталин ҳақиқати. –№.284 (2423). 1942, 9 декабрь. – Б. 1.
7. Ёқилғини ва ишчи кучини тежаш қуроли. // Сталин ҳақиқати. – №.268 (2407). 1942, 20 ноябрь. – Б. 2.
8. Юсупов И. Артелчиларнинг янги ихтиролари. // Сталин ҳақиқати. – №.284 (2423). 1942, 9 декабрь. – Б. 2.

9. Усмон Юсупов. Ўзбекистонни электрлаш учун халқ ҳаракати. // Сталин ҳақиқати. –№.256 (2997). 1943, 28 декабрь. – Б. 1.
10. Kengroq ma'lumot olish uchun qarang: Мелуа А. И., Мигуренко В. Р., Станкевич В. Л. Гидроэнергетики России и СНГ. (Книга 1. А – К) – Санкт-Петербург: Научное издательство “Гуманистика”. 2015. – 632 с.
11. “Гидропроект” институтининг ривожланиш тарихи. // *manba:* <https://www.gidroproekt.uz/history>
12. Қизил Ўзбекистон. –№.61 (5661). 1943, 16 март. – Б. 2.
13. Saidolimov S. va boshqalar. O'zbekiston xalqining fashizm ustidan qozonilgan g'alabaga qo'shgan hissasi (kitob-albom). – Т.: O'zbekiston, 2020. – 320 bet.
14. Шамсутдинов Р. Иккинчи жаҳон уруши ва фронт газеталари. 2-китоб. – Т.: Академнашр, 2017. – 736 бет.
15. Матниязов М. Борба коммунистической партии Узбекистана за дальнейшую электрификацию республики в годы великой отечественной войны. // Общественные науки в Узбекистане. –№10, 1961. –Б.35-40.
16. Наманган области топирикни бажарди. // Сталин ҳақиқати. –№.51 (2492). 1943, 5 март. – Б. 2.
17. Муқимбоев Қ. Фарҳод қурилишида бизнинг иштирокимиз. // Сталин ҳақиқати. –№.24 (2465). 1943, 31 январь. – Б. 2.
18. ЎзССР ХКС ва ЎзКП(б) МКнинг “Фарҳод гидроэлектростанцияси қурилишининг қатнашчиларидан Ўзбекистондаги барча меҳнаткашларга ёзилган мурожаатнома тўғрисида”ги қарори. // Сталин ҳақиқати. –№.55 (2496). 1943, 10 март. – Б. 1.
19. Наманган области топирикни бажарди. // Сталин ҳақиқати. –№.51 (2492). 1943, 5 март. – Б. 2.
20. Фарҳод ГЭС қурилиши бошқармасининг буйруғи. 1943 йил 22 июнь. // Ленин йўли. –№.134 (3462). 1943, 27 июнь. – Б. 1.

21. Шамсутдинов Р. Иккинчи жахон уруши ва фронт газеталари. 1-китоб. – Т.: Академнашр, 2017. – 544 бет.
22. Камолов Я. Илғорликни қўлдан бермаймиз! // Сталин ҳақиқати. – №.245 (2986). 1943, 12 декабрь. – Б. 2.
23. Колхоз гидроэлектростанциялари. // Ленин йўли. – №.7 (3596). 1944, 9 январь. – Б. 2.
24. Колхоз қишлоқлари чороғон бўлади. // Сталин ҳақиқати. – №.85 (3336). 1945, 28 апрель. – Б. 2.

SHO‘ROLAR TUZUMI DAVRIDA AMALGA OSHIRILGAN DINIY ISLOHOTLAR

Boltaboyev M.A.

FarDU, O‘zbekiston tarixi kafedrası o‘qituvchisi
m_boltaboyev@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada diniy konfessiya tushunchasi va diniy qadriyatlar masalasi yoritib berilgan. Shuningdek sovetlar davrida diniy tashkilotlarga bo‘lgan munosabat, amalga oshirilgan o‘zgarishlar ilmiy jihatdan tadqiq etilgan.

Kalit so‘z va iboralar: din, tolerantlik, diniy konfessiya, vijdon erkinligi, diniy qadriyat, millatlararo totuvlik, islom dini, e‘tiqod.

Аннотация: В данной статье разъясняется понятие религиозной конфессии и вопрос о религиозных ценностях. Также научно исследовано отношение к религиозным организациям и изменения, произошедшие в советский период.

Ключевые слова: религия, толерантность, религиозная конфессия, свобода совести, религиозная ценность, межнациональное согласие, исламская религия, вера.

Annotation: In this article, the concept of religious confession and the issue of religious values are explained. Also, the attitude towards religious organizations and the changes made during the Soviet period were scientifically researched.

Key words and phrases and expressions: religion, tolerance, religious belief, freedom of conscience, religious values, interethnic harmony, islam, religion.

Dunyoda yuzlab dinlar mavjud bo‘lsa-da, bu e‘tiqodlarning hech qaysi biri insonni yomon yo‘lga yetaklamaydi. Barcha e‘tiqodlar odamlarni to‘g‘ri yashashga, halol mehnat qilishga undaydi. Din azaldan inson ma‘naviyatining tarkibiy qismi sifatida odamzodning yuksak ideallari, haq va haqiqat, insof va adolat to‘g‘risidagi orzu-armonlarini o‘zida mujassam etgan, ularni barqaror qoida shakllarida mustahkamlanib kelayotgan g‘oya va qarashlarning yaxlit bir tizimidir.